

БӨЛІМ: ОҚУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ

Қазақ тілінде оқытпайтын мектептердегі қазақ тілі мен әдебиеті қалай оқытылуда?

ЖАРИЯЛАНДЫ
29.11.2022СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/127137/>

Орыс тілінде білім беретін мектептердегі қазақ тілі мен әдебиеті пәні қалай оқытылуда?

Білім беру саласы қай кезде болмасын алдыңғы шепте тұратындығына шүбә жоқ. Оның ішінде ана тіліміз – қазақ тілін оқыту. Қазақ тілін оқытуда көптеген оқулықтар мен көмекші құралдар және т.б. дүниелер жасалынды, әлі де жалғасын табуда. Бұл жасалынып жатқан жұмыстардың мақсаты, оқушының бойына білім негізін берік және жүйелі түрде меңгертіп, дұрыс жазу мен сөйлеуге дағдыландыру дедік. Бірақ, көптеген еңбектер еш кетіп жатыр. Білім саласында да, жаңарту үстіне жаңартулар енгізіліп жатқандығы тағы бар. Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты – бәсекеге қабілетті маман дайындау. Еліміздің басты ұлттық құндылығы – қазақ тілі болып табылады. Тіл – ұлттың ұлы жетістігі. Осы орайда тіліміз ғасырлар сынынан өтіп, мың өліп, мың тірілген тіл десек те болады. Еліміздегі басқа ұлт өкілдерінің мемлекеттік тілді меңгеруі қазіргі таңдағы басты мәселенің бірі болып отыр. Тәуелсіздік алғанымызға отыз жыл толса да, ана тіліміздегі отыз сөзді білмейтін отандастарымыз жетерлік. Осыған қарап-ақ қазақ тілінің мәртебесін көрсек болады. 2021 жылдың желтоқсан айындағы көрсеткішке назар салар болсақ, Алматы қаласындағы мектептер саны – 291 құрапты. Оның 209-ы мемлекеттік мектептер. Оның ішінде қазақ тілінде оқытатын – 79, аралас мектептер саны – 73. Орыс тілінде білім беретіні – 57 мектеп. Қазақстан – 2050 стратегиясы, қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты атты жолдауға үңілер болсақ, 2025 жылға қарай еліміздің 95% қазақ тілін білуге тиіс деген мақсат қойылғанын көреміз. Осы орайда қазақ тілін оқытуға басымдық беру керектігін көруімізге болады. Басымдық беріліп те жатыр. 2022-2023 оқу жылында қазақ тілі мен әдебиеті пәні бастауыш сыныптарда аптасына 2-3 сағат болса, орта және жоғарғы буындарда аптасына 4 сағат болып бекітілгенін көруге болады. Соның өзінде орыс мектептеріндегі қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытылу сапасы өте нашар екені жұртшылыққа кеңінен белгілі. Аптаның төрт күнінде қазақ тілі мен әдебиетіне сусындайтын өзге ұлт өкілдерінің ана тілімізді білмейтіні қайран қалмастан басқа шара жоқ. Он бір жыл мектеп қабырғасында

оқып, қазақ тілінде сөйлей алмайтын оқушылар баршылық. Бұған кімді кінәлі қыламыз? Жыл сайын ауысатын Еуропалық стандартқа сай жасалған оқу бағдарламасын ба, әлде сабақты өз деңгейінде өткізе алмайтын әлі де болса дәстүрлі сабақ беруден алшақтай алмай жүрген мұғалімді ме, әлде оқуға құлшынысы жоқ білім алушыларды ма, әлде еліміздегі менмін деген ғалымдар жазған оқулықтарды ма? Тізбектеп кете берсек, кінәліні табу қиынға соғары анық. Сол себептен оқыту жайына зер салып көрелік. Қазақ тілін оқыту қиын әрі қызықты іс. Орыс тілді аудиторияда оқытылатын қазақ тілі пәнінің мақсаты – білім алушыларға қазақ тілін меңгерту, ойлау қабілеті мен сауаттылығын арттыру, қазақ тілінде сөйлеп, жаза білетін дәрежеге жеткізу, қазақ халқының әдет-ғұрпын, тарихын таныстыру, Отанды сүйуге, тілін құрметтеуге тәрбиелеу. Білім алушы қазақ тілін оқу барысында мұғалімнің қойған сұрақтарын түсініп, оған жауап беруге, үйренген сөздерін дұрыс айтуға, әсіресе, құрамында қазақ тіліне тән дыбыстары бар сөздер мен сөз тіркестерін дұрыс қолданып, сөйлемді дұрыс құруға үйрету болып табылады. Орыс аудиторияда қазақ тілі мен әдебиетін үйрету қазіргі таңда басты мәселе болып отыр. Пәнді оқу барысындағы оқушыларға қойылатын талаптар:

- * мемлекеттік тілде шебер сөйлеуге дағдылану;
- * алған білімі мен білік-дағдыларын, қазақ тіліндегі сөздік қорын, дамытып отыруы;
- * берілген тапсырмаларды мемлекеттік тілде көркем жеткізе білу;
- * мемлекеттік тілде өзіндік көзқарасын таныта білу, оны дәлелдеп, қорғай білуі т.б.

Сабақ – оқытуды ұйымдастырудың негізгі түрі болып табылады. Сабақтың нәтижелі болуы мұғалімнің ізденісіне және ұтқырлығына байланысты. **Жүсіпбек Аймауытовша айтсақ: Сабақ беру жай ғана үйреншікті**

нәрсе емес, ол-жаңадан жаңаны табатын өнер. Замануи сабақ қалай болу керек, қай жағына баса назар аудару керек, сабақтың сәтті өтуін қалай қамтамасыз етуге болады және сол сияқты сауалдар кімді де болса толғандырады сөзсіз. *Сабақтағы басты тұлға білім беретін мұғалім емес, осы білімді қызыға қабылдауға дайын оқушының болуы.* М. Беляев, С. Рубинштейн сынды ғалымдар: **«Қызығу әр қырынан алып қарауға болатын күрделі ұғым, адамның белгілі бір объектіні ұнатып, білуге ұмтылған іс-әрекетіне қуаттандыратын психикалық ерекшелік»** деген пікір айтады. Қызығу адамды жаңаны білуге, әрекеттің жаңа әдістерін іздестіруге құмарландыратынын ескерсек, қызығушылықты ояту жайын да айтпақ керекпіз. Сабақты жақсы, жоғары деңгейде өткізудегі мақсат – білім алушылардың қызығушылығын арттырып, заман талабына сай білім беру. Сабақ қызықты болса, оқушының сол пәнге деген қызығушылығы артып қана қоймай, мұғалім жаңалығы, ізденісі, қолданған әдісі арқылы ерекшеленіп, оқушы жүрегінен жол табады. Сабақтың сәтті өтуі біріншіден, мұғалімнің біліміне, іскерлігіне, тәжірибесіне байланысты болса, екіншіден, сабақ материалына тікелей байланысты. Сабақта ішпыстырарлық сабақтан

ада болып, алдыңғы қатарлы озық іс-тәжірибелер мен жаңа технологияларды пайдаланған жөн. Тіл дамыту жұмыстарында жаңа әдістердің берері көп. Демек, білім алушылардың тілін дамыту жұмысы – ол баланың жалпы ойын дамыту деген сөз. Өйткені, білім алушы қай пәнде оқып үйренсе де, ол өзінің істеген жұмысын, көрген-білгені туралы күнбе-күн сөйлеп, ойын қалыптастырып отырады. Сондықтан, қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарындағы тіл дамыту жұмыстары білім алушылардың жалпы ойын дамытуға бағытталады. Яғни, олардың тілін дамыту мәселесі ойлау қабілетімен байланыстырыла, сондай-ақ ойлау мен сөйлеу процесінің бірлігінде ұйымдастырылады.

Тіл дамыту жұмысы төрт бағытта жүргізіледі:

1. Мәдени және әдеби сөйлеу білу(орфографиялық дағдыны меңгерте отырып, білім алушыға мәнерлеп оқу дағдыларын қалыптастыру);
2. лексикалық жұмыстар жүргізу арқылы оқушының сөздік қорын байыту;
3. жаңа сөздер үйрету, сөздерді үйрете отырып жаңа сөздер жасайтын формаларды меңгерту арқылы сөз бен сөздердің байланысын, сөйлем құрап үйрету;
4. білім алушының ойын жазбаша дұрыс, сауатты жаза, әрі сөйлей білуге үйрету;

Тіл дамыту – қазіргі мектептің оқу тәрбие ісіндегі басты мәселе – тіл мен сөйлеу процесін жіктей оқыту, оқушының дұрыс сөйлей білуіне көңіл бөлу. Оқушылардың ауызекі сөйлеу тілін, тіл мәдениетін арттыру мен дамыту, сапалы білім беру – қазіргі кезде мектеп мұғалімдерінің, тіл мамандарының алдында тұрған басты міндет. Қазіргі заман талабына сай білім беру үрдісі білімді жеке тұлғаға қарай бағыттап отырып, тұлғаны жан-жақты дамытуға, шығармашылықпен айналыстыруға жол ашып отыр. Алайда, осы іс-шаралардың барлығы мұғалімнің ұйымдастыруы мен шеберлігінің нәтижесінде іске асырылады. «Білім туралы Қазақстан Республикасының Заңында» «Жеке адамның шығармашылық, рухани және дене мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, жеке басының дамуы үшін жағдай жасау арқылы интеллектін байыту» дейтін тұжырымдар бүгінгі білім берудің мақсаттары мен міндеттерін ғана емес, тіл дамытудағы өзек жарды мәселелерді де айқындайды. Тіл дамыту мақсатындағы жүргізілетін жұмыстар студенттің ойлау қабілетіне, сондай-ақ өз ойын жеткізе білуіне, шығармашылық ізденісіне жол ашады. Білім алушының білімі ғана жетіліп қоймайды, қабілетінің, дарын көзінің ашылуына түрткі болады. Әр мұғалім тіл ұстарту жұмыстарын шығармашылықпен жүргізіп, дұрыс ұйымдастыра білсе, ол білім алушының күнделікті өмірдегі құбылысты жан-жақты түсіне білуіне, білген нәрселерін ауызекі сөздерінде қолдана білуіне жағдай жасайды. Тек теориялық түрде берілген білім еш кетері анық. Сол себептен де практиканы ұмытпаған жөн болар. Қазақ тілі сабағына келетін сыныптар оқу стандарты бойынша 24 оқушыға толмаса, екі топқа бөліп оқытылмайды. Сонда бір сыныпта 24 оқушы болса, ол сынып топқа бөлінбейді екен. 24-тен асса ғана

топқа бөлініп оқытыла бастайды. Бұл талапты да қайта қарауға болатын сияқты. Оқушылардың 24-ке жеткенін күтіп отырмай, екі топқа, болмаса үш топқа бөліп оқыту керек. Сонда, бәлкім, «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен нәтиже шығып қалуы мүмкін. Сыныпта отырған 24 оқушы 45 минуттық сабақ ішінде тілді қалай үйреніп шығады? Біз осы жерден биылғы қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің сағат сандарының қысқартылғанының да бір зиянын көріп отырмыз. Сағат қысқарған сайын, мұғалімдер өздерінің дiттеген мақсаттарына жете алмайды. Осыдан кейін пән сағатының қысқартылуын тілге жасалған тікелей қиянат десек болады. Бұл пәнді оқытуда талап әлсіз. Ойлана қарасақ, қазақ тілі мен әдебиеті пәні ҰБТ кезінде негізгі пәннің біріне айналуы тиіс сияқты. Мемлекеттік тілді білмеген, мемлекеттік тілде сөйлей алмаған оқушы қалайша «Алтын белгі» иегері болуына жол береміз? Мектепке, жоғары оқу орнына, мемлекеттік және т.б. қызметтерге қабылдау жүргізілгенде, қазақ тілін білу ең бірінші кезекте талап етілуі тиіс. Бір сөзбен айтқанда, мемлекеттік тіл қажеттілікке айналуы керек. Сонда ғана қазақ тілі пәнін оқыту нәтижелі болмақ.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.